

SZERELEM ÉS KÖTELESSÉG.

TESZÉRI-TÜL.

(Folytatás.)

„Mi a' hon, üres hang? — így elmélkedék Várközi azt akarván kiokoskodni, hogy vajjon nyugott lélekkel maradhat e, vagy szükségképpen vissza kell jönie? — Nem, nem csupán üres hang ez, tehát ni? e' földnek nagy területéből kiszakasztott rész, mely azért választatek külön, hogy a' rajta letelepedett népcsoport élhessen, szükségét kielégíthesse, 's hogy mások által annak határain belül ne korlátoztassék; hogy ott szabadon munkálva más szomszéd népcsoportok szinte külön kiköritett földét sértetlenül hagyva ne akadályoztassék. Ugy vették az emberek azon darab földet másoktól, melyet honuknak neveznek? nem, hanem elfoglalták. Honnak mondatik azon hely, hol az ember születik, 's fölnevelkedik. Ellehet e a' hont hagyni? Miért nem, szabad akaratot adott az alkotó, mellynél fogva ott maradhatok hol tesszük, oda mehetek hová tesszük; szabadságomba áll más hont keresni, 's választani. — E' szabad akaratomnál fogva éppen úgy átmehetek egy honbul másikba lelkismeretem furdalása nélkül, mint egyik anyaszentegyházbul másikba. Tehát e' szerint itt maradhatok.

„Nemzet, nyelvünk szerint az egész emberiség csak nemzet, még pedig egy nemzet, ha csakugyan egy első embert hiszünk; mert nemzve van: de előnősebben oly egy népcsoportot mondunk nemzetnek, mely valamelyik régiágból eredett, szaporodott, körülményekhez és éghajlati szükségekhez magát alkalmazva időfolytával egy különös nyelvet, 's szokásokat fejtett ki. Az illy egyes nemzet vagy megmarad eredeti helyén, vagy más helyre költözik át. Ha már egy egész nemzet mehet egy helyről másira, mint nemzetem is jót a' Kárpátok mellé más távol földről, miért nem mehetne egyes tag? miért nem mehetnék én? Igen, én e' szerint itt maradhatok, ha tesszük.

„Honszeretet, vagy roszabbul hazafiság, máskép jobban polgári erény. Ezt is üres hangnak mondják sokan, de megfontolom, hogy csupán csak üres beszéd e? Előveszek minden okokat — nem, semmi okat nem hozok fel, ez szív dolga, azt kérdezem meg, mit mond. Ah mennyi édes emlék csatol az elhagyott hazához! A' szív, mint keblemben érzem, hatalmasan vonzódik hozzá. Ama' szoba hol járnai tanultam, 's legelőszér az édes apa és anya nevet dadogám, az udvar, a' kert, az utca, hol tanulóársaimmal futkozva játszottam, milly kedvesek nekem,

azokat elfeledni sohasem tudom. A' Tisza, mellyben oly sokszor fürödtem kedvesebb nekem mint e' Seine, szívem hévvel vonz oda. Az iskolák, hol annyiszor megdicsértetem, minő vonzó tárgyak! Hát a' lugos, hol Julcsa ajkai oly édesen fortak össze enyéimmel. Ó nincs többé, az igaz, de emléke, de a' hely, hol hamvai nyugszanak! Forrón szerettem őt, oly forrón, miként senkit mást e' földi lények közt nem szerethetendek többé. Henriette iránt hidegebb vagyok; ő engem forróbban szeret mint én őt, de megcsalni őt nem fogom. Ó szebb, nagyobb rangu 's gazdagabb is mint Julcsa vala, de őt azért oly forrón szerethetni nem fogom soha. Ó nem magyar, nem ömledeznek ajkain azon édes hangok, mellyekhez az édes anya ölén 's gyermekségem óta szoktam; nem tudja ő azon dicső nyelvet, melly Julcsa ajkairól nekem oly édesen és istenileg hangzott. De nem ebben áll a' honszeretet, hanem azon szent munkásságban, mellyel minden kitelhető erőnkbul azon hazának és nemzetnek jobblétét és boldogságát mozdítjuk elő, mellynek mi polgárai és tagjai vagyunk, mellynek törvényei védelme alatt élünk, mellyek jogainkat oltalmazzák, biztosítják. En ugyan kivétel vagyok, nekem nincsenek jogaim! — Én pórnak születtem, nincs semmim azon honban bölcsömön kívül, mi vonz tehát még is annyira hozzá? Nem tudom, csak érzem. Édes anyának nevezem őt, 's szeretem minden honok fölött. Ha eltaszítasz, ha kilöpsz is öledből, de hön szeretlek haza, bár nem tudom miért. A' szerelem ide bilincselve tart, de a' te öledbe vágyódom vissza, 's megyek.

„Emberi méltóság, ez nagy szó; honomban ezt nem méltatják eléggé, de méltatom én magamban, megbecsülöm én enmagamban. Bár semmi jogom nincs, de emberi méltóság, emberi böcs anyi van bennem mint akármely emberlányban, ezt ha senki nem ismeri is meg bennem, méltatom magam; tehát nincs okom a' hon iránt hidegséggel viseltetni; mellynek fiai minden kizáró szabadalmaikkal sem lehetnek egyebek mint emberek, mi én is vagyok. Henriette főbb rangu 's gazdag; ha itt maradva nőül venném őt, nem becsülném önméltóságomat; mivel adhatná magát elő az életben oly kellemetlen óra, midőn azt vetné szememre, hogy ő vagyonos, én pedig vagyontalan valék. Milly gyakoriak ezek! milly roszul szokott a' gyöngénőnem illy esetekben számítani, 's milly könnyen erőt vesz rajtok az efféle hiuság. Ki áll nekem arról jót, hogy ez nem történik? 's ha nem történik is, ki biztosít, hogy

(14)

legalább szívében nem viselendi e' gyarlóságot? Nem, ő nőm nem lehet, én visszamegyek.'

„**Önállóság**, legszebb, legnagyobb dísz a' férfinak, 's olly sok millió ember közt éppen ezzel dicsekedhetnek legkevesebben, de nem csoda, mert ez legnagyobb lelki erőt kíván. Ha itt maradok 's Henriette-et nőül veszem, honnba visszamenő szándékkal felhagyva nem leszek önálló; mert egy lánynak kérésére elszántságomat megváltoztatni nem jelent önállóságot, sőt ezt minden fontos ok nélkül tenni, gyöngeséget árul el. Ő gazdag 's főrangú levén, mind azon emberek, kiknek ismeretségökig viszonyaim eljutnak, azt fogják mondani, hogy a' lány gazdagságához és rangjához azért támaszkodtam, mivel magamban nem bízam. Juj! illyesmit túrni szörnyűség leendene. Nem, őt nőül nem veszem soha, ő itt marad, 's én megyek. Az én támaszom enmagamban van, e' kebelben, nem pedig egy gyöngye lány hitvány vagyonában.'

„**Erény**, a' szebb lelkűeknek elveszthetlen drága kincsük ez. Az erény nem csupán egy kis imádságban, vagy alamizsnálkodásban áll. Az a' való erény, mely arra buzdít, ösztönöz 's lelkesít, hogy minden jutalom várás nélkül minél többeket boldogítsunk. Innét látszik, hogy az erénynek lényeges részei: munkásság, tudomány, mértékletesség, bátorság, 's állhatatosság 'stb; mert minél munkásabb, minél tudományosabb, minél mértékletesebb, bátrabb 's végre minél állhatatosabb valaki: annál többeket képes boldogítani. Hol az emberek a' jólétnek és boldogságnak magos fokára emelkedtek föl: ott nincs olly tágos mező az erény gyakorlására, mint a' hol nyomorúsággal vergődnek. A' ki tehát jótévedleg kíván hatni, 's remél hathatni, nem fog onnét kivándorolni hol jótévedésére nagyobb szükség van, sőt oda siet vissza. Én tehát itt nem maradhatok. Az édes honban tanultam meg munkás lenni, ott szerzem kevés tudományomat, ott szoktam mértékletességre, ott fejlődött ki a' mi bátorság és állhatatosság találtatik bennem, szóval, ha az erénynek csak picizind jele van is bennem, az ott csirázott, ott kell növekednie 's megérnie is, hogy illy édes gyümölcsök a' hon ölébe hulljanak le. Én tehát visszamegyek.'

„**Szerelem**, lángoló hév szerelem! Ezt is ott éreztem legédesebbnek, ott a' távol de kedves honban, a' szülő földön. Ott égette, de itt csak melegíti keblemet. Szép vagy te kedves Henriette, de a' hon iránt lán-

goló szeretetet hatalmasabb, mint a' tesztéség gyújtotta szerelem; én kénytelen vagyok téged elhagyni.'

„**Kötelesség**, ennek teljesítésétül függ a' nemzetek jóléte. Én kicsiny valék, nem tudtam magamnak keresni semmit, más dolgozott helyettem, az édes apa és anya's még mások. Midőn az elhunyt kedvesek a' szülők még kicsinyek valának, helyettük szinte mások dolgoztak. Míg én tanultam, mások dolgoztak, hogy nekem legyen mint ennem. Honfiak izzadtak addig a' nap hevétől égetve, míg én a' hűvös falak közt tudományt szerzettem. Mások adtak pénzt — honfiak — szülőimnek, mit ők összegyűjtöttek, hogy én majd egykor kényelmesebben élhessek; azon mások pénzével eszközöltem tulajdon boldogságomat. Sokat kelle némelyeknek éjszakázniok, tanulniok, 's túrniok, kik engem némelly szükségesre és hasznosra megtanítottak, 's azok kik voltak? honfitársaim. Tehát ha a' háladatlan nevet meg nem akarom érdemelni, kötelességem visszafizetni azt, mit tőlük vettem. Ez kölcsön, 's lehetnék én olly alávaló, hogy még a' kölcsönt sem rónám le?! — Mi lenne a' hazábul, hová lenne a' nemzet, ha minden ifju, miután honfitársai ingyen fölnevelék, sok szükségesre és hasznosra ingyen megtaníták, 's miután már képes volna az iránta mutatott 's bizonnyított szívességet viszonzni, a' hazát odahagyná? Azon édes közanyát oda hagyná, mely őt meleg ölen ringatá? Mi lenne a' hazábul kérдем, ha mindenki megfeledkezne kötelességéről, azon szent kötelességről, melyel a' hazának a' tőle vett minden jóért, tartozik, a' kölcsönről, megfeledkezne? A' szegény öreg magyarok már majd tehetlenségökben talán éhen halnának meg 's keserveik közt, midőn nem volna ifju, ki nekik gyámkezet nyujtana, rettenetesen átkoznák a' háladatlan fatytyukat. Én le akarom róni kötelességemet. Sokkal tartozom én a' kedves honnak, 's még többel tartoznám, ha benne jogaim volnának. Minden szépet, jót 's édest csak Magyarhonban éreztem; 's mind azokért neki hálával tartozom; nem pusztá szóhálával, hanem tetthálával tartozom, melyet lefizetni szent kötelességemnek érzem; tehát itt nem maradhatok.'

Mig így tünődve határozgata Várközi, néhányszor látogatá meg Henriette-et, de rettegett tudtára adni, hogy ő mire határozta el magát. Ezt t. i. Lajosnak határozatát, nem vala nehez Henriettenek kitalálni.

„Te nem szándékozol itt maradni — így szólítá őt meg Henriette — én a' kebled-

ben elrejtett küzdelmekből olvasom, hogy te félsz ezt tudomra adni. De vald meg igazán édes Várközim; ládd én magam is jobban megfontoltam mindent, 's nem kényszerítlek oly határozatra, mely meggyőződésed ellen lenne; sőt kívánom, hogy miattam kötelességedet el ne mulaszd. Te itt idegen vagy, sokkal jobban érzi az ember magát honfitársai, rokonai és ismerősei között. Egy nagyobbra törekedő férfinak nem lehet egyetlen célja egy nő. Én az igaz forrón szeretlek, mint egy első szerelmű lány csak szeretni képes, de az idő, majd midőn már régen eltávoztál tőlem, elfelejtet. Nem tart ez édes-forró láz soká; ez csak ábránd, majd kijózanodom belőle. Te engem úgy nem szeretsz mint én téged, de hiszen arról nem tehetsz, én sem; ez nem a' mi munkánk. Valld meg kedves, te nem szoktál soha hazudni a' mennyire megismerhetélek; valld meg igazán, hogy nem szeretsz oly hévvel mint én tégedet. Fájdalmasan fog e' vallomásod lelkekre hatni, de hidd el édes, elég erőt érzek magamban azt elviselhetni; mert hiszen te arról nem tehetsz."

Várközi forró csókokat halmaza a' kedves lányka ajkaira, 's azokba akará az egyenes vallomást fúlasztani, ő nem felelt. 'S a' hallgatást úgy vevé a' lányka, mint kérdéseire tett igenléseket, de nem is vehette máskép.

A' dolgok így lévén, néhány nap mult el, 's Lajos nem vala elég bátor szándékát kimondani; vagy inkább csak nem akart azon jelenetnek tanuja lenni, midőn megvallaná elhatározását, noha Henriette megegyezését nyilvánítva bátorítá. — Az egyenes vallomást azonban sürgeté Henriette.

Bár mindenre kész vala Várközi szilárd ifju levén, de arra, hogy szóval mondja meg az elhagyandott kedves lánynak szándékát, nem vala képes magát elhatározni. Sokszor akart magán erőt venni, de a' hang mindannyiszor elnémult ajkain. Az utolsó nap érkezett már el, mellyet ő Párizsban még eltölteni szándékozott. Kínos küzdelmek közt eltölt ez is; és ő nyilatkozatlan szenvedett. Az idő, az alkanyat elválni kiszte. Henriette előtt az ifju kínai nem lehettének elrejtve; 's midőn Lajos lakására vala térendő, a' lányka oly forrón csokolá meg, mint még sohasem azelőtt, mintha ez lelendett volna az életben legutolsó csókja. Lajos még tovább késett, még egy és még ismét egy nap mult el, de több látogatást nem tévé. Végre ezt írá Henriettenek:

, Kedves Henriette, szerettem egyszer, többé úgy nem szerethetek soha. Az ifju szívnek egész

gerjedelmével szerettem, midőn még sem hont, sem más szeretetre méltót nem ismertem; nem vala a' szív megosztva, csak érte, egyedül érte dobogott; minden szebb érzetem csak érte támadott, forró szerelmem csak érte lángola; de most e' szent érzelemnek szebb része a' szeretet a' honért lángol, az emberiségnek van örökre áldozva; egy rész ő érte a' felejtethlen őrt keblemben élni, 's csak kis rész maradhatott fen Henriette számára. Nem akarlak megcsalni, te egész szívet, 's hön szerető szívet érdemelsz, megadják neked azt isteneid. A' honért égő szeretetet nem téphetem ki keblemből, 's ha képes volnék is, nem tenném, mert hiszen akkor mint elgyávult nem merésznék többé lelkes lánynak szerelmére ahítózni. Ah kedves Henriette, beh édes és boldogító a' honszeretet; én nem akarom ezt keblemben eloltani, én hív maradok honomhoz, legyen az sirom is, ha bölcsöm vala. Egész valómnal, a' férfiasodó szent tűz minden melegével, az emberiség boldogságaért hevülő kebelnek minden szentebb érzeményeivel csüggök én azon. Szében hangzik ott nekem a' madarak zengicélése; édesebben susog ott a' csörgédező patak, bájolabbak nekem ott a' nem oly szép vidékek is; nekem azok mind jobban tetszenek. Sok szent emlék csatol engem amaz édes hazához. Millió 's ismét milliő év előtt nem valek, ott kezdettem lenni; az ringata engem édes anyai meleg kebelén; ott éreztem az élet gyönyörét legelőszér; ott nyugosznak szülőim hamvai; ott vértettek el elődeim, ott küzdöttek gyakran a' szabadságért; nekem ott kell lennem, a' jobbra törekedőkkel kezert fognom, ott kell élnem, jogat és igazságot védve, nemzetem javát munkálva, 's ott kell elesnem is, mind a' sors magával hozandja. — Te gazdag vagy én pedig vagyontalan vagyok. Rettegek ha elgondolom, hogy lehetne az életben egy vagy több óra, mellyben, a' gyarló embert sokszor ostromló szenvedélyektől elragadtatva, szemrehányólag síkamlának ki hőlgymen ajkain, hogy ő gazdagabb mint én, hogy ő tett engem emberre. Ez engem menykő-kint sujtana le, 's örökre boldogtalaná tehetne. Önállóság legfőbb erényem, a' te gazdagságod pedig ettől engem megfosztana; mert az egész világ ujjal mutatna rám, hogy én mind győnge, 's önállhatlan gazdagságodhoz valek kénytelen támaszkodni, hogy el ne essem. — En ezerszer csókolak lelkileg, de látni nem foglak többé: Honomba megyek, isten — isten veled. Fojtsd el iránytani érzeményeidet, oltsd el az értem égő szív lángjait, gyujtsd meg azokat egy méltóbbnak, mert oly hévvel, oly forrón szerető lányra mint te vagy, érdemetlen Várközi."

(Vége következik.)

LITERATURAI VILÁG.

STANCSICS-TUL.

Ha az olvasók úgy ismernék a' mi kis magyar literaturai világunkat, mint nem, azaz ha e' kisdéd magyar literaturát alkotók belsejébe, lelkükbe látnának: talán azt mondanák felsőhajva: legyen inkább számúzve minden literatúra, mintsem illy módon jussunk el a' tökélyre. — Critika, ismét critica, meg harmadszor is csak critica, de jól jegyezzék meg az olvasók, szenvedélyes, ellenséges, 's béke nélküli kritikák ezek! Egy parányi mécs pislog a' homályban; ezen mécs a' magyar literatúra, 's e' körül bolygának literaturaink.

Hogy a' literatúra hathatós eszköz az emberiség szép célja felé haladásra, arról a' józan gondolkodók nem kételkednek, de sajnos, hogy némelyek, 's fájdalom a' literatorok nagyobb része, e' kettőt fölcseréli, 's azt látszanak hinni, hogy a' literatúra a' fő cél, 's csak azért vagyunk itt, hogy literaturánk legyen. Mint küzdenek, mint harcolnak, mint ellenségeskednek egy nyomorú vélemény miatt, mellynek az emberiség boldog léte előmozdítására parányi vagy éppen semmi befolyása sincs. — Critika és literatúra, literatúra és critica a' mi világunk, e' körül keringenek mind academicus mind pedig nem academicus tudósok vagy írók: igen keveset kivevén. Ezen literaturai világ azonban nem régen támadt; hosszú századok alatt literatúra 's critica nélkül trespeditünk, de végre eljött a' boldog időszak, literatúra lön. Ez kicsiny, nagyobb kell; a' mit más nemzetek több század alatt hozhattak csak létre, azt a' magyar literatúra temetői egyszerre, egy kis rövidke idő alatt akarják átvarázsolni; maga az academia egy hoszu könyv lajstromot küldt az „Évkönyv” első kötetének 57—80d. lapjain, mellyek fordításra vagnak kitűzve. E' munkák száma száz harminczkettőre rug föl, nem a' köteteké, hanem munkáké.

Tegyük föl, hogy e' munkák mind le volnának fordítva magyarra, sőt nem csak ezen az academia által kitűzöttek, hanem mind azok, mellyek sajtó al kerültek eddig ki, mit nyernének velök most egyszerre? semmit vagy keveset. Azoknak, kik már gondolkodni elkezdettek, nem nagy szükségük van ezekre, legfőlebb hasznosak lehetnek, mivel a' józanész szinte mindent kípótol: azoknak pedig, kik még el nem kezdetek gondolkodni, nem csak nem szükségés illy sok mindenféle könyv, de nem is hasznos, sőt talán állíthatom, hogy káros. „Igen, de éppen azért szükségés, mivel ezek ébresztik föl bennök a' gondolkodást” mondja talán valamelyik tudós, vagy literator, de arra azt felelem, hogy gondolkodás ébresztésre nem kell 132 munka; mert ha nyolcz kilencz ivből álló egyetlen kis könyvel nem vagyok képes valakit gondolkodásra ébreszteni, az sohasem fogja a' bölcsek követét fölhalálni.

Többet engedek meg, azt mondom hogy jók e' munkák, 's hasznosak nemzetünkre nézve, de hogy szükségés volnának, örökké fogom tagadni; már pedig inkább csak ahoz kell előbb fogni, mi szükségés, aztán a' hasznoshoz 's ugy tovább. Hogy olly forma kézi könyv, millyenre Marczibányi 20 arany jutalmat tett, szükségés, senki sem fogja tagadhatni. Véleményem szerint illyennek készítésére kellett volna legfőbb figyelmet fordítani. E' jutalomra készült Edvi Illyésé nem sokat ér.

Mind azon könyvek, mellyeket az academia már kiadott, vagy kijöhetni eszközölt, vagy megjutalmazott

az eredetieket a' fordítottakkal együtt véve nem áraszt-hatnak a' nemzetre annyi hasznost, mennyit egy kisdéd minden falusi és városi tanítók kézi könyveül készíten-dett, értem tökéletes. Ha négy vagy öt száz darab arany igértetik vala annak, ki olly tanítói kézi könyvet készít, mellyet akármely nemzet is elfogadni méltónak tart, — de ez természetesen nem egy év alatt készül-hetett volna el — olly munkát birhatnánk most már, mellyről büszkén mondhatnók „ez magyar elmesz-lemény.”

Kérdem, van e egy józan gondolkodású ember, ki azt nem állítaná, hogy az általános czélszerű nevel-hetést eszközölő vagy eszközölhető munkák készítésére szükségés leginkább ügyelni.

Ha van az életben — 's mennyi van! — a' m szomorúsággal tölti be lelkünket: bizonyosan semmi sincs, mi olly fájdalmasan hatná meg a' nemesebb ér-zésűeket, mint a' mi falusi fanák 's természetlen, vagy inkább semmi nevelésünk, holott éppen ettől függ milli-ök boldogsága vagy ellenkezője. Religiórúl, erkölcsrül erényrül, morálról, boldogságrúl, tudományokrúl, mun-kás polgárokrúl 'stb. beszélünk, de nevelésrül nem, vagy ritkán 's akkor is fonákul. Falakat emelünk, bele egy embert helyezünk, ki nyomorultán tengi végig hitvány létét, nagyobb részint az iskolán kívül, 's gyakran a' korcsmban 's mi iskolákról beszélünk. Midőn egy szol-gának. ki ruhánkat tisztogatja, olly fizetése van, melly-ből becsületesen élhet: egy falusi mesternek azon kell töprenkednie, mit eszik.

Örökös keringés ez az életben: a' gyermekek cél-irányosan nem neveltetheknek, míg a' szülők magok nincsenek czélirányosan nevelve, ugyde okos szülők csak czélirányosan nevelt gyermekekből fejlődnek ki, igen de czélirányosan nem neveltetheknek a' gyermekek, míg a' szülők 'stb. Hogy egyes embertül megyen ki minden miveltés 's fejlődöttség, igaz, de milly végtelen idő kívántatik arra, míg mindenik magára hagyva kifej-lődik, ha a' már kifejledött egyesek a' sokaságnak, a' számtalan akadályal küzdő 's vesződő sokaságnak segéd-kart nyujtani nem sietnek.

Azt vehetné itt valaki, hogy a' literaturáról más-ra, nevelésre tértem el, de nekem ez talán megorvosol-hatlan hibám, hogy mindig bizonyos pontokra térek visz-sza, mellyek agyamban egészen meghonosodrán szüntelen foglalatoskodtatnak.

A' literatúra szerintem eszköz levén csak, mért nem szolhatnék tehát arról is, mi arra nézve már né-műleg cél, alá rendölt vagy kisebb szerű cél, a' nevelés?

(Folytatása követhetik.)

A' HÜTELENHEZ.

Pájer-tül.

Csöndes kápolna e' kebel,

Oltára bús szívem;

Főltöze lelkeim nyugmiszt

Mindennap tart híven.

Mécs gyanánt dúlt szerelmem ég

Oltár' két oldalán:

'S ah! a' hű mécsét ápoló, —

Emléked, csalfa lány!